

บทที่ 7

สรุปและเสนอแนะ

ขอสรุป

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงชีวิตครอบครัวในแหล่งเสื่อมโทรม ซึ่งศึกษาเฉพาะครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์จากกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย ในระหว่างปี พ.ศ. 2521 จำนวน 50 ครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง ประวัติชีวิต ภูมิหลังทางสังคม สภาพความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตของครอบครัวในปัจจุบัน ตลอดจนศึกษาถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวและกับเครือญาติ และการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีสัมภาษณ์โดยมีแบบสอบถามเป็นแนวในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้คำตอบที่มาจากความคิดของผู้ตอบเองและในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ ได้ทำการสังเกตการณ์ (Observation) ไปพร้อม ๆ กันด้วย

ผลจากการศึกษาพบว่า การค้นพบเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์เป็นครอบครัวที่มีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในสังคมเมืองในลักษณะรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ จากผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ประสบปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในสังคมเมืองมากสาเหตุหนึ่ง คือ การมีอาชีพไม่แน่นอน มีรายได้ต่ำ ซึ่งรายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวต่อเดือน เท่ากับ 1,362 บาท โดยพบว่าหัวหน้าครอบครัวและภรรยาส่วนใหญ่เป็นคนชนบทที่อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่มีความรู้ความชำนาญในอาชีพเฉพาะอย่าง ประกอบกับมีการศึกษาต่ำ ซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถม และไม่ได้เรียนหนังสือ ทำให้ต้องทำงานหนัก ใช้

แรงงานเป็นกรรมกร ค่าชรายาแพง แลว่าส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครอบครัวและภรรยา จะอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร นานกว่า 10 ปีขึ้นไป แต่ก็ยังมีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ทองอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม มีสภาพความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น แมว่าภรรยาจะออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยหารายได้ให้กับครอบครัวก็ตาม รายได้ก็ยังไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งไม่มีใครช่วยเหลือใดแม้อาชีพที่น้องที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตยด้วยกันก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้มาก โดยเฉพาะในเรื่องเงิน เพราะต่างก็มีฐานะยากจนเหมือนกัน วิธีแก้ปัญหาเงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัวก็คือ ขอยืม กู้ยืมจาก เพื่อนบ้าน ญาติ และผู้ออกเงินให้กู้ โดยประมาณครึ่งหนึ่งของครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ จะมีหนี้สินเนื่องจากกู้ยืมเงินมาซื้อข้าวสาร เครื่องบริโภคอุปโภคเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเศรษฐกิจ การครองชีพจึงเป็นปัญหาที่ครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ประสบอยู่ตลอดเวลา และยังไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะการครองชีพในเมืองได้

ความสัมพันธ์ในครอบครัว ผลจากการศึกษาพบว่า ครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์จะมีปัญหาภายในครอบครัวมาก มีถึง 40 % ที่หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หญิงเนื่องจากสามีเสียชีวิต สามีท้อคั้ง สามีจำคุก สามีป่วยทำงานไม่ได้ และสามีไม่รับผิดชอบครอบครัว ซึ่งภรรยาต้องทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและรับภาระทุกอย่างในบ้านทั้งค่าใช้จ่ายในครอบครัว และการเลี้ยงดูบุตร นอกจากนี้ในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ มักมีความขัดแย้งทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากเงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว สามีเมาสุรา และสามีไปติดพันผู้หญิงอื่น ชีวิตในครอบครัวไม่มีความสุข ความสัมพันธ์ในครอบครัวแตกแยก เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวขาดความรับผิดชอบ ทำให้มีการหย่าร้าง ท้อคั้งกัน เป็นจำนวนค่อนข้างสูงในครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ทั้งหมด

การอบรมเลี้ยงดูบุตร จากการศึกษาพบว่าครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ประสบปัญหาในการเลี้ยงดูลูกทั้งที่ยังเล็ก ๆ และโตแล้ว ปัญหาการเลี้ยงดูลูกทั้งยังเล็ก ๆ คือการไม่มีเงินซื้ออาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการให้ลูกกิน ต้องซื้อนมกระป๋องราคาถูก ๆ ให้ลูกกิน และปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ การไม่มีผู้ดูแลลูกที่ยัง

เล็ก ๆ และลูกที่ยังไม่ไปโรงเรียน เวลาพ่อและแม่ออกจากบ้านไปทำงาน ซึ่งใน
บางครอบครัวก็ต้องเอาลูกไปทำงานด้วย หรือจ้างเพื่อนบ้านเลี้ยง และมีบางครอบครัว
ที่ไม่มีเงินจ้างเพื่อนบ้านเลี้ยง ก็ปล่อยให้พี่ที่ยังเด็ก ๆ ดูแลกันเอง และพบว่าเด็ก ๆ
ในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ มักจะขาดโรงเรียน เพราะต้องอยู่บ้านเลี้ยงน้อง
ซึ่งเป็นปัญหาเรื่องการศึกษาของลูก ๆ ที่ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ ไม่สามารถ
สนับสนุนให้ลูก ๆ สนใจในการศึกษา เพราะมีภาระที่สำคัญกว่าคือเลี้ยงน้อง

นอกจากนี้ปัญหาการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่พบอีกอย่างหนึ่งในครอบครัวผู้
ได้รับการสงเคราะห์คือ พ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่มีเวลาใกล้ชิดลูก จะมีเวลาเอาใจใส่ใกล้ชิด
กับลูกในตอนเย็นและกลางคืน เมื่อกลับจากทำงาน ซึ่งก็เหนื่อยมาก จึงไม่ค่อยได้เอาใจ
ใส่ดูแลลูกมากนัก และจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า พ่อจะไม่ค่อยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูก
มากนัก ดังนั้นลูก ๆ จึงไม่ค่อยได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากพ่อ ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว
มากนัก ไม่มีผู้ชี้แนวทางแนะนำอบรมสั่งสอนว่าสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดีไม่ควรทำ แม่
จะเป็นผู้ใกล้ชิดกับลูกก็จริง แต่ในครอบครัวไทยซึ่งพ่อคือผู้ใหญ่ในบ้าน ลูก ๆ จะ
เกรงกลัวและเชื่อฟังพ่อกว่าแม่ และจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่ามีถึง 6 ครอบครัว
ที่มีลูกติดยาเสพติด ^{๒๗๐๔}สาเหตุคือเพื่อนอยู่ในสลัมชวน ทุกคนเคยถูกตำรวจจับและจำคุกมา
แล้ว ขณะนี้ก็ยังติดยาเสพติดอยู่เพราะเลิกไม่ได้ เนื่องจากอยู่ในสภาพแวดล้อมในสลัม
คลองเตยที่เต็มไปด้วยการซื้อและขายยาเสพติด ซึ่งครอบครัวที่มีลูกติดยาเสพติดนี้พบว่า
เป็นครอบครัวที่มีลูกมากและไม่ค่อยดูแลอบรมสั่งสอนลูก ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์
จึงมีปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรมาก เนื่องจากพ่อแม่ต้องทำงานหนัก ไม่ค่อยมีเวลา
เอาใจใส่ดูแลลูก ทำให้ลูก ๆ ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี คือในสลัมคลองเตยกลายเป็น
เด็กมีปัญหาประพฤติผิดไ้ได้ง่าย

การศึกษาครั้งนี้นอกจากจะต้องการพิสูจน์สมมติฐานข้างต้นแล้ว ยังได้
ศึกษาถึงประวัติชีวิต ภูมิหลังทางสังคมและสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวที่ได้รับการ
สงเคราะห์อย่างละเอียดดังนี้

ภูมิหลังทางสังคมของครอบครัว ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ จำนวน 50 ครอบครัวนี้ มีจำนวน 30 ครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวเป็นชาย และ 20 ครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวเป็นหญิง โดยพบว่าทั้งหัวหน้าครอบครัวและภรรยาส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นคนไทย นับถือศาสนาพุทธและพูดภาษาไทยกลาง ที่บ้าน หัวหน้าครอบครัวและภรรยาส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดในชนบทที่ภาคกลาง มีเพียง ส่วนน้อยที่หัวหน้าครอบครัวและภรรยา มีถิ่นกำเนิดในกรุงเทพมหานคร และสาเหตุที่อพยพ เข้ากรุงเทพมหานคร เพราะมาหางานทำเป็นเหตุผลสำคัญ เนื่องจากอาชีพเดิมที่ทำอยู่ใน ชนบท คือทำนา ทำไร่หรือรับจ้างทั่วไป มีรายได้น้อย ในการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใน กรุงเทพมหานคร มีทั้งการอพยพแบบเดี่ยว ๆ คือ ตัวคนเดียวและครอบครัว โดย ปรากฏว่ามีจำนวน 13 ครอบครัวที่อพยพเป็นครอบครัว จากชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ใน กรุงเทพมหานคร ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ที่อพยพมาจากชนบท ทั้งหัวหน้าครอบครัว และภรรยาส่วนใหญ่แล้วอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร นานกว่า 10 ปีมาแล้ว โดยเพื่ออพยพ เข้ากรุงเทพมหานครบางก็มาอาศัยอยู่ที่แหล่งเสื่อมโทรมเลยก็มี บางก็อาศัยอยู่ที่อื่น ๆ ใน กรุงเทพมหานครก่อน แล้วจึงย้ายเข้ามาอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย และสาเหตุที่เข้า มาอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตยก็เนื่องจากค่าเช่าบ้านถูก 26.5% โกลที่ทำงาน 16.3% ย้ายตามบิดามารดามาอยู่กับญาติ โคนโลที่ เพื่อนแนะนำให้มาอยู่เป็นต้น และ ส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครอบครัวและภรรยาจะอาศัยอยู่ที่แหล่งเสื่อมโทรมคลองเตยนานแล้ว หัวหน้าครอบครัวอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย ตั้งแต่ 1-10 ปี มีจำนวน 20 ราย 11-13 ปี ขึ้นไป มีจำนวน 29 ราย ส่วนภรรยามีจำนวน 13 ราย ที่อาศัยอยู่ในแหล่ง เสื่อมโทรมคลองเตย 1-10 ปี 14 ราย อาศัยอยู่ 11-31 ปีขึ้นไป

โครงสร้างครอบครัว ส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครอบครัวจะเป็นชาย ซึ่ง มีจำนวน 30 ครอบครัว อีก 20 ครอบครัวหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หญิง เนื่องจากสามี เสียชีวิต 7 ราย สามีทอดทิ้ง 8 ราย สามีเป็นวัณโรค 3 ราย สามีจำคุกโทษฐานมี ยาเสพติดอยู่ในความครอบครอง 1 ราย และสามีดื่มแต่สุร่าทั้งวัน ไม่ยอมทำงานและ ไม่ยอมรับผิดชอบครอบครัว 1 ราย

อายุของหัวหน้าครอบครัวและภรรยาพบว่าส่วนใหญ่แล้วจะมีช่วงอายุอยู่ในระหว่าง 23-50 ปี และส่วนใหญ่จะแต่งงานเมื่ออายุยังน้อย อายุแรกสมรสโดยเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัวเท่ากับ 23 ปี อายุแรกสมรสของภรรยาเท่ากับ 19 ปี และพบว่ามี การทอดทิ้ง หย่าร้างในหมู่ของครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ค่อนข้างสูง กล่าวคือมีถึง 40 % ที่หัวหน้าครอบครัวแต่งงานมากกว่า 1 ครั้ง 26.7 % ที่ภรรยาแต่งงาน 2 ครั้ง

ครอบครัวของผู้รับการสงเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว (94%) ซึ่งมีทั้งครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวแท้ ๆ ซึ่งประกอบด้วยสามี ภรรยา และบุตร และครอบครัวเดี่ยวที่มีญาติอาศัยรวมอยู่ด้วย โดยมีเพียง 6% ที่เป็นครอบครัวขยายซึ่งเป็นครอบครัวของบุตรอาศัยอยู่ด้วย โดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวจะมีสมาชิก 6 คน และจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครอบครัว คือ 4 คน และในครอบครัวหนึ่ง ๆ จะมีบุตรที่ยังอยู่ในภาระเลี้ยงดูประมาณ 3 คน

อาชีพ รายได้ รายจ่าย ภาวะหนี้สินของครอบครัว อาชีพและสถานที่ทำงาน หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นกรรมกรทำเรือ กรรมกรก่อสร้าง กรรมกรรับจ้างทั่วไป นอกจากนั้นมีอาชีพช่างไม้ ช่างทาสี ค้าขายหาบเร่ ชั้บรถรับจ้าง รับจ้างเลี้ยงเด็ก รับจ้างซักผ้า พับถุงกระดาษ ขายลอตเตอรี่ เก็บเศษเหล็กขาย ทำงานบาร์อื่น ๆ เป็นต้น ลักษณะอาชีพของหัวหน้าครอบครัวไม่มีความมั่นคงหรือแน่นอน และเป็นกรรมกรไร้ฝีมือ เป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงกายเหนื่อยยากและเป็นงานเลี้ยงอันทราย และหัวหน้าครอบครัวที่เป็นหญิงก็มีอาชีพเล็ก ๆ น้อย ไม่เป็นลำดับเป็นขั้น เช่น รับจ้างเลี้ยงเด็ก รับจ้างซักผ้า เป็นต้น ซึ่งสถานที่ทำงานของหัวหน้าครอบครัวประมาณครึ่งหนึ่งอยู่ในบริเวณแหล่งเสื่อมโทรมตลอดเขต หรือบริเวณใกล้เคียง ซึ่งไ้แก่หัวหน้าครอบครัวที่มีอาชีพเป็นกรรมกรทำเรือ ชั้บรถรับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น หัวหน้าครอบครัวอีกประมาณครึ่งหนึ่งไม่มีสถานที่ทำงานแน่นอน เนื่องจากอาชีพกรรมกรก่อสร้างหรือกรรมกรรับจ้างทั่วไปเป็นงานไม่เฉพาะที่ แล้วแต่จะมีการก่อสร้างที่ไหนก็ไปทำ

รายได้ รายจ่าย ของครอบครัว ส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครอบครัวจะมี รายได้เป็นวันต่อวัน มีเพียง 7 ครอบครัวที่ทำงานมีรายได้เป็นเดือน โดยเฉลี่ยแล้ว หัวหน้าครอบครัวจะมีรายได้ต่อวัน 38 บาท โดยหัวหน้าครอบครัวที่มีอาชีพเป็นกรรมกร จะมีรายได้ประมาณวันละ 40-50 บาท อาชีพค้าขายมีรายได้ประมาณวันละ 30-40 บาท และอาชีพรับจ้างเลี้ยงเด็ก รับจ้างซักผ้า มีรายได้วันละประมาณ 10 บาท ซึ่งน้อยมาก และเป็นที่น่าสงสัยว่า เขาอยู่กันได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม ครอบครัวที่ได้รับการ สงเคราะห์ทางครอบครัว ก็ทำงานหารายได้พิเศษไว้ใช้จ่ายในครอบครัว หรือในบาง ครอบครัวบุตรที่ทำงานแล้วให้เงินช่วยเหลือโดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวหนึ่งจะมีคนทำงาน 2 คน และส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครอบครัวจะทำงานทุกวัน ๆ ละประมาณ 8-10 ชั่วโมง จะหยุดงานก็ต่อเมื่อไม่มีงานให้ทำหรือป่วยเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็มีทั้งหัวหน้าครอบครัวที่ พอใจและไม่พอใจในงานที่ทำอยู่ พวกที่ไม่พอใจต่องาน ใดแก่ พวกทำงานเป็นกรรมกร ซึ่งต้องทำงานหนักเหน็ดเหนื่อย แต่มีรายได้ต่ำ ส่วนพวกที่พอใจต่องาน ใดแก่ หัวหน้าครอบครัวที่เป็นหญิง ซึ่งมีอาชีพค้าขายไกล ๆ บ้าน รับจ้างซักผ้า รับจ้างเลี้ยง เด็ก เป็นต้น เช่นเดียวกับเรื่องความคิด อยากจะเปลี่ยนงานหรือไม่เปลี่ยนงาน หัวหน้าครอบครัวที่ทำงานหนักเป็นกรรมกร ก็อยากเปลี่ยนงาน เพราะงานไม่แน่นอน ไม่มั่นคง มีรายได้น้อย แต่หัวหน้าครอบครัวที่ไม่คิดจะเปลี่ยนงาน ส่วนใหญ่พอใจและ ถนัดในงานที่ทำอยู่และไม่รู้จะเปลี่ยนไปทำงานอะไร เพราะอายุมากและเรียนมาน้อย

ในครอบครัวผู้รับการสงเคราะห์ที่หัวหน้าครอบครัวเป็นชาย ภรรยามีส่วนช่วยหารายได้ให้ครอบครัว โดยการออกไปทำงานนอกบ้านถึง 70 % ทำงานในบ้าน 20 % โดยทำงานค้าขายหาบเร่ หรือเป็นกรรมกร หรือรับจ้างเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น และจะมีรายได้เฉลี่ยวันละ 31 บาท ดังนั้นเมื่อรวมรายได้ของสามีและภรรยา ในวันหนึ่ง ๆ แล้ว ครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ที่สามีภรรยาอยู่ด้วยกัน จะมี รายได้วันละ 69 บาท (หัวหน้าครอบครัวมีรายได้วันละ 38 บาท)

โดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ครอบครัวหนึ่ง เมื่อรวม รายได้ของทุก ๆ คนในครอบครัวที่ทำงาน จะมีรายได้ประมาณ 1,320 บาทต่อเดือน

ครอบครัวที่มีรายได้น้อยที่สุด คือ ประมาณ 500 บาท มีจำนวน 4 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้น้อยที่สุด คือประมาณ 2,501-3,000 บาท มีอยู่จำนวน 4 ครอบครัวเช่นกัน สำหรับรายจ่ายของครอบครัวโดยเฉลี่ยต่อเดือน คือ 1,500 บาท เมื่อเปรียบเทียบโดยคร่าว ๆ จะมี 26 % ที่ครอบครัวมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย และ 74 % ที่ครอบครัวมีรายได้ออก ๆ กับรายจ่าย รายจ่ายในครอบครัวที่จ่ายประจำคือ ค่าข้าวสารและกับข้าว ส่วนใหญ่แล้วครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ มีรายจ่ายเป็นค่ากับข้าวประมาณวันละ 10-30 บาท และมีถึง 14 ครอบครัวที่ซื้อกับข้าววันหนึ่ง ๆ ค่ากว่า 10 บาท โดยบางครอบครัวไม่มีเงินก็ไม่ซื้อกับข้าว กินน้ำปลา ปลาจืด เต้าหู้ยี้ และในการซื้อข้าวสารครอบครัวส่วนใหญ่จะซื้อทีละ 1-2 ลิตร พอกินไปวันหนึ่ง ๆ ทำงานตอนเช้าได้เงินตอนเย็นก็เอามาซื้อข้าวกิน และส่วนใหญ่แล้วจะซื้อเป็นเงินสด เนื่องจากทางร้านไม่ให้เชื่อไว้ก่อน เพราะเห็นเป็นคนจน สำหรับการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในครอบครัวแทบจะไม่เคยได้ซื้อเพราะไม่มีเงิน มีเพียง 1 ครอบครัวที่มีพัดลม มีวิทยุ 4 ครอบครัว และมีจักร 1 ครอบครัว สิ่งของเครื่องใช้ที่ซื้อเงินผ่อนก็มีบ้าง เช่น เสื้อผ้า ภาชนะตุ๋นพลาสติก เป็นต้น

ส่วนใหญ่แล้วครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์จะมีเงินไม่พอใช้กับค่าใช้จ่ายในบ้านแทบทุกเดือน เพราะรายได้น้อยเกินไป ถ้าไม่มีงานก็ไม่มีเงิน วิธีแก้ปัญหาเมื่อเงินไม่พอใช้จ่าย คือ ขอยืมเงินจากเพื่อนบ้านญาติ หรือนายจ้างมาก่อนแล้วทำงานใช้ทีหลัง ซึ่งทำให้เกิดปัญหานี้สืบตามมาจากเกือบครึ่งหนึ่งของครอบครัวทั้งหมด มีหนี้สินและจำนวนเงินที่เป็นหนี้มีตั้งแต่ 50-5000 บาท ส่วนใหญ่แล้วครอบครัวจะมีหนี้สินประมาณ 100-1,000 บาท (15 ครอบครัว) และเสียอัตราดอกเบี้ย ร้อยละ 20 บาท เป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้ายืมเพื่อนบ้านญาติ ๆ ก็ไม่เสียดอกเบี้ย

ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ส่วนใหญ่จะมีบ้านเป็นของตนเอง ลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวชั้นเดียว แต่เป็นบ้านที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่มั่นคงแข็งแรง มีเพียงส่วนน้อยที่ต้องเช่าบ้านอยู่ โดยเสียค่าเช่าประมาณ 120 บาทต่อเดือน และเรื่อน้ำค่าน้ำใช้เกือบทุกครอบครัวต่อสายยางจากก๊อกน้ำของเพื่อนบ้านที่มีมิเตอร์และเสียค่าน้ำเป็นคุ่ม ๆ คุ่มละประมาณ 1.50 บาท วันหนึ่ง ๆ จะเสียค่าน้ำ 3.00 - 4.50 บาท ไฟฟ้าก็เช่น

เดียวกัน เกือบทุกครอบครัวต่อไฟฟ้าจากข้างบ้าน และเสียค่าไฟฟ้าประมาณเดือนละ 25 - 30 บาท และมี 3 ครอบครัวที่ยังใช้ตะเกียงอยู่

ความสัมพันธ์ในครอบครัว ในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ สามมี และภรรยาจะมีการทะเลาะวิวาทกัน สาเหตุส่วนใหญ่ที่ทะเลาะวิวาทกันคือ เงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว สาเหตุรองลงไปก็คือสามมีเจ้าชู้ เมาสุราและไม่ยอมให้ภรรยาศึกษาในการทะเลาะวิวาทกัน มีการทุบตี ทำร้ายร่างกายกันด้วย เช่น ตะหรือตีจนสลบ ตบหน้าจนฟันหัก เป็นต้น ส่วนมากแล้วในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ สามมีคีมสุรา (63.3 %) ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันบ่อยขึ้น

ในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ แม่ภรรยาจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านช่วยหารายได้ให้กับครอบครัว ภรณาก็ยังมีหน้าที่ดูแลงานบ้านและดูแลลูก ๆ อยู่ด้วยอย่างไรก็ตาม สามมีก็จะช่วยภรรยาทำงานบ้านเป็นบางครั้ง มีน้อยรายที่ไม่เคยช่วยทำงานบ้านเลย ในกรณีที่ครอบครัวมีลูกยังเล็กอายุ แรกเกิดจนถึง 1 ขวบ ซึ่งพบว่ามีจำนวน 10 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ภรรยาทำงานบ้าน 3 ครอบครัว ซึ่งภรรยาเลี้ยงดูลูกเล็กๆเอง ส่วนครอบครัวที่ภรรยาทำงานนอกบ้าน ผู้เลี้ยงดูลูกเล็กๆ ให้คือ ย่าหรือยายจ้างเพื่อนบ้านเลี้ยง หรือให้ลูกซึ่งออกจากโรงเรียนแล้วเลี้ยง และมี 1 ครอบครัวที่ขี้ลูกให้เพื่อนบ้านไป เนื่องจากไม่มีปัญญาเลี้ยง สำหรับการเลี้ยงดูลูกที่ยังไม่ไปโรงเรียนนั้น เนื่องจากภรรยาในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ ส่วนใหญ่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อไม่มีคนเลี้ยงดูก็ต้องเอาลูกไปทำงานด้วย หรือจ้างเพื่อนบ้านเลี้ยง ถ้าไม่มีเงินจ้างก็ปล่อยให้เด็ก ๆ ดูแลกันเอง ซึ่งมีจำนวนถึง 7 ครอบครัว ที่ปล่อยให้พี่ ๆ อายุยังไม่เกิน 15 ปี และยังเรียนหนังสืออยู่ ดูแลน้อง เมื่อแม่ไปทำงานหาเงิน

ในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ พบว่าภรรยาเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องการเลี้ยงดู ดูแลบุตรมากกว่าสามมี ส่วนในเรื่องการตัดสินใจใช้จ่ายเงินนั้น ทั้งสามมีและภรรยาต่างก็มีอำนาจในการตัดสินใจเท่า ๆ กัน เนื่องจากภรรยาไม่พบพาทในการทำงานหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวมากขึ้น กล่าวได้ว่าเท่า ๆ กับสามมี

ความสัมพันธ์กับเครือข่าย ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ ส่วนใหญ่มีญาติอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมด้วยกัน และเป็นญาติใกล้ชิดหรือเป็นญาติร่วมสายโลหิตกันเป็นส่วนมาก เนื่องจากในการอพยพเข้ากรุงเทพมหานคร หัวหน้าครอบครัวหรือภรรยาจะอพยพเข้ามาพร้อมพ่อแม่ หรือตามเข้ามาที่หลัง หรือมาอยู่กับญาติ ๆ ในที่อื่น ๆ ของกรุงเทพมหานคร หรือและที่แหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย ขณะเดียวกันก็ยังมีญาติที่ต่างจังหวัดด้วย และพบว่าครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ มีการติดต่อไปมาหาสู่กับญาติ ที่กรุงเทพมหานครมากกว่าญาติที่ต่างจังหวัด ส่วนใหญ่เรื่องการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พบว่าครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ จะให้ความช่วยเหลือแก่ญาติในกรุงเทพมหานครมากกว่าต่างจังหวัด โดยส่วนใหญ่จะให้ความช่วยเหลือกับญาติฝ่ายภรรยา และเช่นเดียวกัน ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ จะได้รับการช่วยเหลือจากญาติที่กรุงเทพมหานครมากกว่าญาติที่ต่างจังหวัด ซึ่งเป็นไปตามผลการวิจัยของดวงทิพย์ เรื่องสุริยะพงษ์¹ ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องครอบครัวและเครือข่าย ในเคหะชุมชนคลองจั่น โดยได้ศึกษาถึงรูปแบบของการติดต่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในระหว่างครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องกัน และพบว่ามี การติดต่อซึ่งกันและกัน ในระหว่างครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องกัน โดยระยะทางจะมีความสัมพันธ์กับการติดต่อ กล่าวคือ ญาติที่อาศัยอยู่ใกล้กันจะพบกันบ่อยกว่าญาติที่อาศัยอยู่ห่างไกลกัน¹ ซึ่งการได้รับความช่วยเหลือจากญาติ พบว่าส่วนใหญ่ครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ ได้รับการช่วยเหลือจากญาติฝ่ายภรรยา และรูปแบบการช่วยเหลือส่วนใหญ่จะให้ความช่วยเหลือหรือได้รับความช่วยเหลือในรูปช่วยเหลือยืมยืม ให้ที่พักอาศัย ช่วยทำงาน และอื่น ๆ การให้ความช่วยเหลือเป็นเงินมีน้อย อาจจะให้มีได้บ้างแต่ไม่บ่อยนัก เนื่องจากมีฐานะยากจนเหมือน ๆ กัน และพบว่าครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติฝ่ายภรรยา มากกว่าญาติฝ่ายสามี

¹ ดวงทิพย์ เรื่องสุริยะพงษ์, "ครอบครัวและเครือข่ายในเคหะชุมชนคลองจั่น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521) หน้า 89.

การอบรมเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวที่ได้รับสงเคราะห์ ซึ่งมีบุตรแรกเกิดถึง 1 ขวบ ส่วนใหญ่จะใช้นมกระป๋องเลี้ยงดู เมื่อออกไปทำงาน ในเรื่องสุขภาพของลูกและผู้เป็นพ่อแม่ นั้น พบว่าหัวหน้าครอบครัวและภรรยาป่วยเป็นโรคเรื้อรังถึง 40.5 % ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำงานเป็นอย่างมาก และมี 16.6 % ที่ครอบครัวมีลูกเจ็บป่วย วิธีรักษาพยาบาลเมื่อลูกหรือสมาชิกอื่นในครอบครัวเจ็บป่วย ส่วนใหญ่จะพาไปหาหมอ ที่ศูนย์รวมน้ำใจคลองเตยหรือคลินิกด้วยน้ำไท หรือหมอที่โรงพยาบาล เมื่อต้องรับการรักษาเฉพาะโรค หรือเมื่อเจ็บป่วยมาก

ในครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ ผู้ที่อบรมสั่งสอนบุตรมากที่สุดคือภรรยา ส่วนความใกล้ชิดที่พ่อกับลูก พบว่า 34.4% พ่อมีเวลาใกล้ชิดกับลูกมาก 22.8 % พ่อใกล้ชิดกับลูกเป็นบางเวลา 28.5 % พ่อมีความใกล้ชิดกับลูกน้อย และมี 2.9 % ที่พ่อไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูกเลย ในเรื่องทัศนคติในการเลี้ยงดูลูก พบว่าพ่อแม่ในครอบครัวได้รับการสงเคราะห์ ส่วนใหญ่อยากให้ลูกเป็นคนดี เรียนสูง มีงานทำ มีจำนวน 64.4 % มี 15.6 % ไม่สนใจลูก จะชั่วจะดีแล้วแต่บุญแต่กรรม และวิธีปฏิบัติต่อลูกเมื่อลูกทำความดี 64.5 % ให้รางวัลและชมเชย 10 % เฉย ๆ เมื่อลูกทำความดี 5 % ไม่สนใจว่าลูกจะเป็นอย่างไร และเมื่อลูกทำผิด ส่วนใหญ่จะลงโทษ โดยการเมียนตี คุด่า (45 %) ซึ่งส่วนใหญ่พ่อจะเป็นผู้ลงโทษ และในครอบครัว ผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์นี้มีจำนวน 6 ครอบครัว ที่มีลูกติดยาเสพติด เคยถูกจับและจำคุกมาแล้วทุกคน และขณะนี้ก็ยังติดยาเสพติดอยู่ เพราะเลิกไม่ได้ สาเหตุที่ติดยาเสพติด คือเพื่อน ๆ ในสลัมชวน

ในด้านการศึกษาของบุตร มีจำนวน 39 ครอบครัวที่มีบุตรอยู่ในวัยเรียนรวมจำนวน 93 คน บุตรส่วนใหญ่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - ประถมปีที่ 4 มีเพียง 4 ครอบครัวที่มีบุตรเรียนชั้นสูงสุด คือวิชาชีพ ได้แก่ โรงเรียนจาทหารเรือช่างกล และตัดเย็บเสื้อผ้า และมีเพียง 5 ครอบครัวที่มีลูกเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5- ประถมปีที่ 7 ลูก ๆ ของครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ ส่วนใหญ่เข้าโรงเรียนที่โรงเรียนศูนย์รวมน้ำใจคลองเตย และโรงเรียนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ ๆ บ้าน ทัศนคติของพ่อแม่ที่มีต่อการศึกษาลูกนั้น พบว่า 45.3 % พ่อแม่มีความสามารถส่งลูก

เรียนได้สูงสุดแค่ระดับปีที่ 4 และพออ่านออกเขียนได้ 23.9 % สามารถส่งได้เท่าที่ลูกจะเรียนได้สูงสุด และส่วนใหญ่แล้วพ่อแม่จะไม่ทราบหรือบอกไม่ได้ว่าลูกตนเองมีความสามารถเรียนถึงขั้นสูงสุดได้แค่ไหน เพราะไม่เคยคิดหรือมีความมุ่งหวังต่อการศึกษาของบุตรสูง อย่างไรก็ตาม พ่อแม่ในครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ ส่วนใหญ่มีความต้องการให้ลูกเรียนสูง ๆ มีความรู้ มีงานทำโดยต้องการให้เรียนวิชาชีพเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการเอาใจใส่ต่อการเรียนของลูกผู้เอาใจใส่ดูแลมากที่สุด คือ แม่ (34.2 %) ครอบครัวที่มีพ่อดูแลเอาใจใส่การเรียนของลูกมี 15.7 % ทั้งพ่อและแม่เป็นผู้ดูแล 13.2 % ย่ายายหรือน้า 7.9 % และไม่มีใครดูแลเอาใจใส่ ปล่อยให้เด็กทำการบ้าน อ่านหนังสือเอง 23.7 % แม่พ่อแม่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เช่น ครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์ มีความหวังจะให้ลูกได้เรียนสูง มีงานทำแต่เนื่องจากฐานะทางการเงิน สภาพความเป็นอยู่ไม่เอื้ออำนวยให้ เป็นไปตามที่ต้องการ คือ อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ เนื่องจากมีความจำเป็นที่สำคัญมากกว่าที่ต้องทำแทนคือ การเลี้ยงลูกซึ่งยังเล็ก ๆ พ่อแม่ก็ต้องให้ลูกออกจากโรงเรียนหรือขาดโรงเรียนมาเลี้ยงนอกระยะเวลาแม่ออกไปทำงาน ซึ่งเป็นปัญหาการเรียนของเด็กในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากในการศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษาแบบสมบูรณ์ในทุกส่วนของชีวิตครอบครัว ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษาแต่ละครอบครัวนาน และเนื่องจากมีระยะเวลาในการศึกษาคั้งนี้จำกัด จึงสามารถศึกษาได้เพียงจำนวน 50 ครอบครัว ทำให้ข้อมูลที่ได้อาจมีความแตกต่างไม่ชัดเจนพอ ดังนั้นหากมีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนชีวิตของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ที่อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย จะสามารถศึกษาขนาดของตัวอย่างได้ใหญ่ขึ้น คือ มากกว่า 50 ครอบครัว ผลการวิจัยที่ได้จะมีความถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น

2. ชีวิตของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เป็นชีวิตที่น่าเห็นใจ และน่าสนใจที่จะศึกษาว่าเขาเหล่านั้นสามารถอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครซึ่งมีภาวะการครองชีพที่สูงมากได้อย่างไรในเมื่อค่าแรงขั้นต่ำของกรรมกร คือ 54 บาทต่อวัน แต่ครอบครัวหนึ่งมีลูกประมาณ 3 - 4 คน เป็นอย่างน้อย ดังนั้นพวกเขาอยู่ได้อย่างไร หากมีผู้ที่สนใจและศึกษาสภาพชีวิตของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำในที่อื่นๆของกรุงเทพมหานครก็จะเป็นประโยชน์ในด้านการทฤษฎีสังคมวิทยามากขึ้น

3. การศึกษารุ่นนี้เป็นการศึกษาค้นสังคมวิทยา คือศึกษาสภาพชีวิตครอบครัว หากมีผู้สนใจศึกษาค้นสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการแท้จริงที่ผู้อยู่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตยต้องการความช่วยเหลือก็จะ เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆทั้งของรัฐบาลและเอกชนที่เข้าไปปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อยู่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย เพราะทำให้ทราบความต้องการแท้จริงซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติงานได้ผลตรงความต้องการ

4. เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในปัจจุบันปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมเป็นปัญหาใหญ่และสำคัญปัญหาหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ซึ่งรัฐบาลจะต้องรีบดำเนินการแก้ไข ถ้าการศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาจจะเป็นประโยชน์อย่างน้อยที่สุดก็ได้ชี้ให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมซึ่งจะเป็นข้อมูลที่น่ามาใช้ในการศึกษาเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมต่อไปในอนาคต.

5. การศึกษารุ่นนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม คือ การอพยพของชาวชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งต้องประสบกับความทุกข์ยากในการดำรงชีวิตอยู่ในเมือง ดังนั้นนโยบายการพัฒนาเมืองหลักตามภาคต่างๆ การพัฒนาชนบทในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลให้มีความเจริญสมควรที่รัฐบาลจะรับเป็นนโยบายสำคัญ และปฏิบัติการโดยรีบด่วนเพราะเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดเพื่อให้ชาวชนบทมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไปไม่ต้องอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองมีความเป็นอยู่อย่างอดอยากซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆตามมา